

U
POTRAZI ZA
JAVNIM
INTERESOM:
DOMETI
URBANIZMA

Urednice

dr Danijela Milovanović Rodić

Ljubica Slavković

dr Marija Maruna

Univerzitet u Beogradu
Arhitektonski fakultet

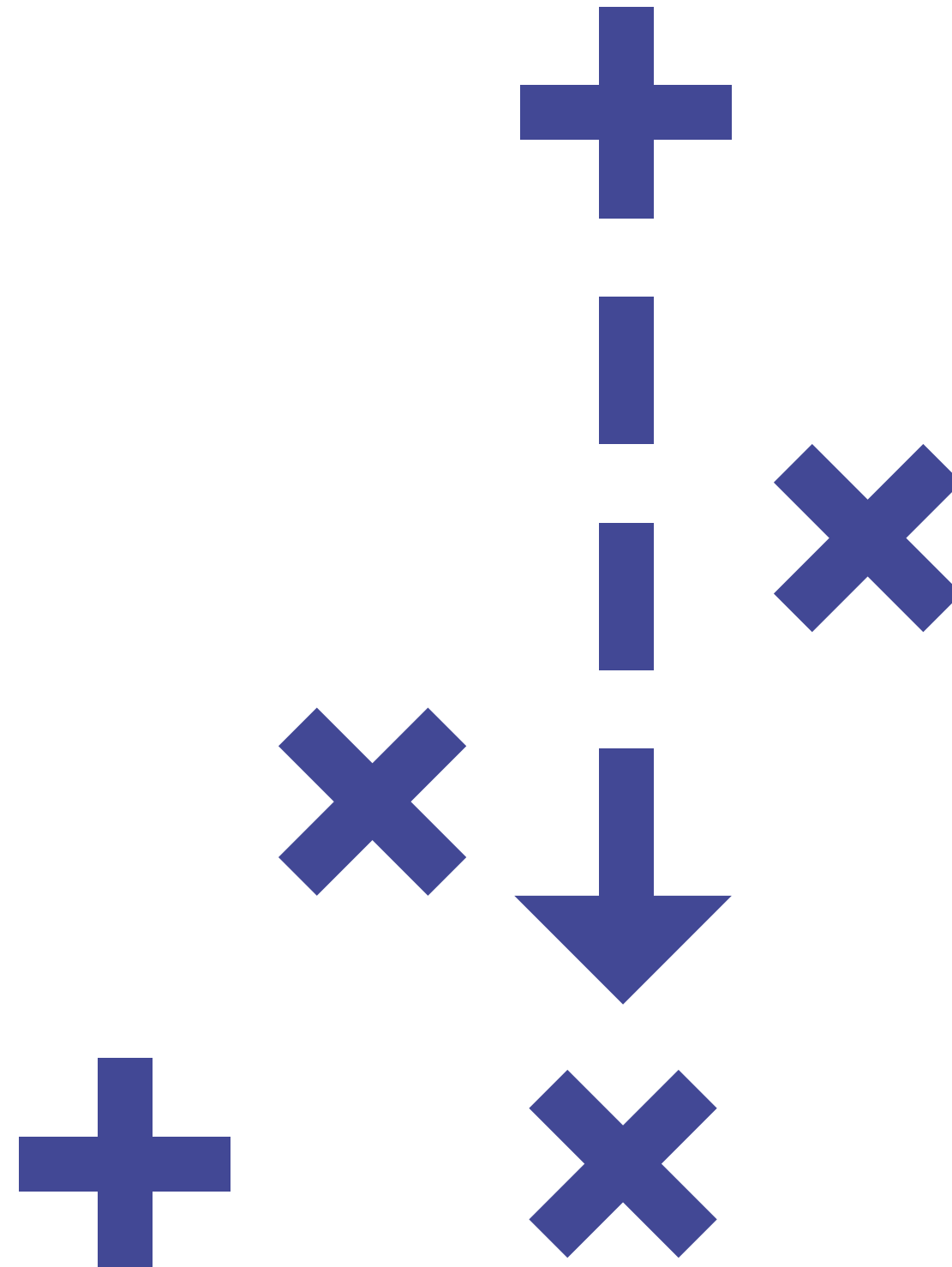
U potrazi za javnim interesom: dometi urbanizma

Urednice

dr Danijela Milovanović Rodić
Ljubica Slavković
dr Marija Maruna

Beograd
2022.

Publikacija realizovana u okviru dugoročnog projekta Centra za kulturnu dekontaminaciju „Ka kolaborativnom upravljanju” u kooperaciji s Heinrich Böll Stiftung – predstavništvo Beograd, i projekta „Interaktivni urbanizam: platforma za razumevanje prostornog razvoja” podržanog od Crte kroz inicijativu #GrađanilmajuMoć.

HEINRICH BÖLL STIFTUNG
SRBIJA, CRNA GORA, KOSOVO

**U potrazi za javnim interesom:
dometi urbanizma**

Urednice:

dr Danijela Milovanović Rodić
Ljubica Slavković
dr Marija Maruna

Izdavač:

Univerzitet u Beogradu / Arhitektonski fakultet

Za izdavača:

profesor Vladimir Lojanica, dekan

Recenzenti:

dr Zoran Nikezić,
redovni profesor u penziji Univerziteta u Beogradu / Arhitektonski fakultet
dr Vladan Đokić,
redovni profesor Univerziteta u Beogradu / Arhitektonski fakultet
dr Mina Petrović,
redovni profesor Univerziteta u Beogradu / Filozofski fakultet

Autori poglavlja:

dr Ksenija Petovar,
redovni profesor u penziji, Univerzitet u Beogradu / Arhitektonski fakultet, Geografski fakultet
dr Danijela Milovanović Rodić,
docent, Univerzitet u Beogradu / Arhitektonski fakultet
dr Marija Maruna,
redovni profesor, Univerzitet u Beogradu / Arhitektonski fakultet
dr Siniša Trkulja,
savetnik, Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture
dr Jasmina Đokić,
Nova planska praksa – baza za urbanistička istraživanja i razvoj planiranja
Ana Graovac,
Nova planska praksa – baza za urbanistička istraživanja i razvoj planiranja
dr Mirjana Drenovak-Ivanović,
vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu / Pravni fakultet
Ksenija Radovanović,
Nova planska praksa – baza za urbanistička istraživanja i razvoj planiranja
Ljubica Slavković,
Centar za kulturnu dekontaminaciju, Nova planska praksa – baza za
urbanistička istraživanja i razvoj planiranja

Lektura:

Milja Lukić

Tehničko uređenje teksta:

Vladimir Nedeljković

Dizajn i prelom:

Mane Radmanović

Štampa:

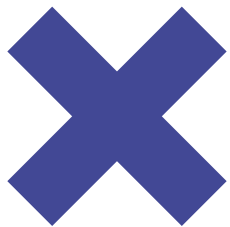
Standard2, Beograd

Produkcija:

Centar za kulturnu dekontaminaciju (CZKD), Beograd

Tiraž:

200

Sadržaj

11
13
19
21

27

37

39

63

85

87

101

131

133

147

173

Recenzije

dr Zoran Nikezić
dr Vladan Đokić
dr Mina Petrović

Predgovor

(RE)DEFINISANJE POJMOVA

Javno dobro i gradski prostor

dr Ksenija Petovar

Kolaborativni pristup za utvrđivanje i odbranu javnog interesa

dr Danijela Milovanović Rodić
dr Marija Maruna

REFLEKSIJE PRAKSE

Sprovođenje i efekti strategije urbanog razvoja: javni interes u strateškom planiranju

dr Siniša Trkulja

Za koga rade urbanisti: javni interes u urbanističkom planiranju

dr Jasmina Đokić, Ana Graovac

UTVRĐIVANJE GRANICA

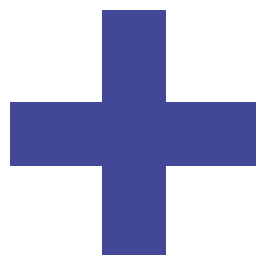
Zaštita životne sredine kao javni interes

dr Mirjana Drenovak-Ivanović

Zaštita prava na učešće u odlučivanju o budućnosti kao javni interes

Ksenija Radovanović, Ljubica Slavković,
Ana Graovac, dr Jasmina Đokić

Beleška o autorima

Kolaborativni pristup za utvrđivanje i odbranu javnog interesa u neoliberalnom, politizovanom i polarizovanom urbanom pejzažu

---

dr Danijela Milovanović Rodić
dr Marija Maruna

Porast zagađenja, neotpornost na posledice klimatskih promena, nedovoljna zaštita i degradacija prirodnih vrednosti, kulturnog nasleđa i javne svojine utiču na opadanje kvaliteta života u našim gradovima i selima, i izazivaju sve izraženije otpore građana rešenjima koja su definisana planovima i ostalim dokumentima javnih politika. Po mišljenju autora, navedeni problemi ukazuju na neadekvatne kapacitete sistema institucija, koje su na različitim nivoima nadležne za planiranje i upravljanje razvojem, da utvrde javni interes u novom razvojnom kontekstu, nađu način da ga odbrane i uspostave balans u odnosu na privatni i partikularni. Jedan od ključnih razloga „nedoraslosti” institucija za suočavanje s navedenim složenim razvojnim problemima leži u načinu njihove transformacije u periodu tranzicije koja se odigrava(la) u kontekstu dveju značajnih okolnosti.

Prva okolnost tišti i oblikuje društva i države širom sveta i proizlazi iz hegemonije neoliberalnog diskursa po kome se razvoj bazira na načelima kao što su tržišna racionalnost, deregulacija, privatizacija, individualizam, konkurentnost, preduzetništvo i kompeticija (Boland, Bronte, & Muir, 2017). Ove ideje, u sinergiji s globalnim finansijskim naddržavnim sistemima, preplavile su svet i bile okosnica diskurzivnog prilagođavanja i institucionalnih reformi, te time i (re)dizajna javnih politika i praksi upravljanja na svim upravljačkim nivoima, bez obzira na stepen razvijenosti društva i država (Harvey, 2003). Kad je u pitanju razvoj grada, oličava se u pojavi takozvanog neoliberalnog urbanizma (Peck, Theodore, & Brenner, 2009; Miró, 2011) u kome je gradska teritorija poslovni poligon gde se javni interes i društvene koristi povlače u odnosu na privatne interese koji mogu da obezbede brzu transformaciju i visoku produktivnost po svim aspektima.

Druga okolnost koja je značajno uticala na (ne)uspešnost, karakter i kvalitet tranzicije našeg institucionalnog sistema jeste nastojanje da se visoko postavljeni kriterijumi za ulazak u Evropsku uniju što brže ispune. Članstvo u EU kao strateški prioritet Srbije, poslednje dve decenije je radikalno izmenio naš institucionalni sistem. EU vrednosti, politike i standardi su uz značajnu finansijsku i logističku podršku EU institucija ugrađivani u naše zakone, podzakonske akte, razvojne dokumente i organizacionu strukturu, brzo i bez puno kritičkog promišljanja, ne samo u odnosu na primerenost našem društvenom i institucionalnom sistemu, već ni u odnosu na naš kapacitet da promenu shvatimo, a zatim i sprovedemo (Milovanović Rodić, 2015). Umesto kontinuiranog konceptualnog i praktičnog preispitivanja, u kontekstu dominacije neoliberalnih vrednosti u svim značajnim aktuelnim

političkim opcijama, postojeći sistem je transformisan „uvozom” koncepta, modela, metodoloških postupaka, tehnika i različitih vidova rešenja, bez njihove prave i suštinske utemeljenosti u vrednostima, znanjima i ostalim kapacitetima naših institucija i društva u celini.

Ovi veliki dvodecenijski pritisci i mnoge i složene promene našeg institucionalnog sistema, koje su uticale na kvalitet života građana, gradove i ukupnu teritoriju naše zemlje, mogu se sada veoma jasno sagledati, pojedinačno (tematski, teritorijalno, sektorski i slično), ali i kao sistem međusobno povezanih i komplementarnih pojava. Stepenn polarizacije između ideja o poželjnom razvoju i načina za njihovo dostizanje između aktuelne političke i poslovne elite, stručnjaka i građana se povećava i sve je veći broj tema i teritorija na kojima se takvi problemi manifestuju. Prikazi studija slučaja izgradnje u Beogradu koje karakterišu protivljenje stručne javnosti i protesti građana (Slavković, Maruna, Milovanović Rodić, & Radovanović, 2020), ilustruju kompleksnost okvira u kojima se „razvoj” dešava. Procesi i produkti procesa planiranja i upravljanja urbanim razvojem ne mogu se shvatiti, a stoga ni menjati, bez integralnog čitanja i tumačenja informacija na više planova koji omogućavaju uvid u međuslovljenost promena zakonskog okvira, odluka javnih institucija, strukturu (pozicije, uloge, ciljeve i interese) učesnika, prostornih manifestacija, stavova stručne i šire javnosti i građanskih inicijativa.

U takvom, veoma polarizovanom kontekstu, u kome ne postoji konsenzus o vrednostima, niti su jasni prioriteti i kriterijumi vrednovanja uspešnosti, autori ovog rada smatraju da je posebno potrebno reaktuelizovati i pokrenuti diskusiju o konceptu javnog interesa, koji predstavlja ključnu okosnicu sistema institucija upravljanja. Stoga će u nastavku ovog rada, nakon diskusije koncepta javnog interesa, koji je prema mišljenju teoretičara i praktičara planiranja (Alexander, 2002; Lennon, 2017; Sandercock, 2020; Petrovar, 2003; Molnar, 2003; Nikezić, 2001), u prethodnim decenijama najviše izgubio na značenju, sadržaju i značaju, biti razmatran kolaborativni pristup za redizajn i osnaživanje institucionalnog sistema kojim se može ostvariti rehabilitacija njegovog značaja, utvrditi njegov sadržaj i odbraniti njegova implementacija u procesima razvoja grada.

JAVNI INTERES SE UTVRĐUJE U JAVNOJ SFERI

Pojmovi javno dobro i javni interes predstavljaju ključne kategorije planiranja kao javne intervencije, te se može reći da evoluiraju zajedno. Različiti koncepti, sadržaj i način njihove operacionalizacije ishoduju različitim teorijskim i praktičnim modelima upravljanja razvojem grada, te time i različitom distribucijom njihovih efekata (šteta i koristi) na članove tog društva.

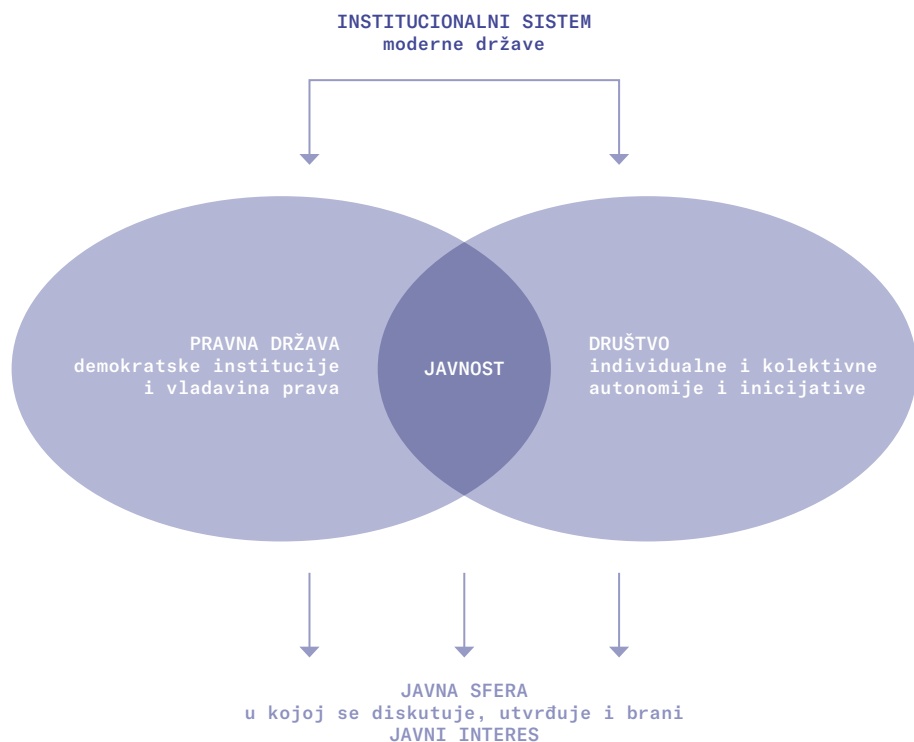
Najčešće se navodi da su zaštita javnog interesa i ograničavanje određenih prava privatne svojine ključne svrhe planiranja (Alexander, 2002), čime se planiranju kao javnoj intervenciji obezbeđuje legitimitet, a planerima norma na kojoj utemeljuju svoja rešenja (Campbell & Marshall, 2002). Po Molnaru (2003) se pod javnim interesom podrazumeva samo onaj interes do čije se formulacije stiglo društvenim konsenzusom u kome su učestvovala različite interesne grupe, pri čemu su kao jedino ograničenje postavljena osnovna prava čoveka, kao vrsta minimalnog konsenzusa. Lennon (2017) dopunjava ovo tumačenje stavom da za konstituisanje i utvrđivanje sadržaja javnog interesa nije dovoljno sprovesti korektnu proceduru, već da se mora uspostaviti relacija s kategorijama morala i etike u datom društvu.

Bez obzira na različita razumevanja sadržaja javnog interesa i načina njegove operacionalizacije, prevladuje stav da se javni interes utvrđuje u javnoj sferi, odnosno da se moraju obezbediti uslovi za konstituisanje i funkcionisanje „javne arene u kojoj se mogu i moraju artikulirati pojmovi javno dobro i javni interes u konceptu otvorenog, demokratskog i pluralističkog društva” (Petrovar, 2003, str. 129). U procesima „dostizanja konsenzusa u javnoj areni” oko toga šta su javno dobro i javni interes, u ime kog se pojedinačni i lični mogu i trebaju povući, mora se obezbediti mogućnost učešća svih aktera koji su zainteresovani za to. U tom procesu, javne i pojedinačne interese ne bi trebalo posmatrati kao suprotstavljene interese, već interese koji su „povezani i predstavljaju ekstremne polove kontinuuma u kome se odvija život građana i zajednice” (Petrovar, 2003, str. 143). U takvoj postavci javna arena se smatra ključnim instrumentom usklađivanja javnih i pojedinačnih legitimnih (zasnovanih na pravu) interesa.

Uspostavljanje uslova za konstruktivnu komunikaciju i aktivno učešće zainteresovanih aktera, a naročito građana, u procesima formulisanja i implementacije odluka o urbanom (prostornom) razvoju, jedan je od najvećih izazova u Srbiji danas. Unapređenje kapaciteta (razumevanja, znanja i veština) ali i poverenja (da ima smisla učestvovati) za učešće i dizajn procesa, koji će omogućiti informisanost i otvorenost za sve kojih se tiče dijalog o javnom

interesu, potrebno je i građanima, ali i zaposlenima u administraciji i stručnim telima uprava na svim nivoima.

Veliki deo građana ne zna dovoljno o svojim pravima, mogućnostima i načinima učešća radi zaštite i realizacije sopstvenog, pojedinačnog interesa, a još manje o značaju uključivanja u procese utvrđivanja javnih. S druge strane, poslednjih godina zaposleni u javnoj administraciji, ali i sami urbanisti, retko samoinicijativno pokreću i organizuju, a sve ređe i učestvuju u javnim debatama o pitanjima koja se tiču javnog interesa. Prostora i prilika za javnu diskusiju, radi ustanovljavanja kategorija i artikulacije tretmana javnog dobra i javnog interesa, poslednjih godina je sve manje. Javna sfera, kao „prostor” u kome se izražava informisano mišljenje, predstavljaju i testiraju ideje, i razvija argumentovana diskusija, nestaje. Jedan od ključnih uzroka je transformacija medijskog prostora, koji se, kao i gradski prostor u neoliberalnom kontekstu, smatra robom koja se kupuje i prodaje i koristi kao instrument realizacije pojedinačnih interesa. Time se mediji sve značajnije udaljavaju od svoje osnovne uloge podrške razvoju demokratskog društva u kome su informacije pristupačne i proverljive, javno se diskutuju i preispituju

Slika 1
Pozicija i značaj javne sfere u funkciji utvrđivanja i odbrane javnog interesa.
Shema na osnovu tumačenja Petovar (2003, str. 146)

U potrazi za javnim interesom: dometi urbanizma

stavovi i vrednosti na osnovu kojih se grade novi koncepti, formulišu bolje adaptirana i efikasnija rešenja, pravila i procedure upravljanja razvojem, a sve više približavaju ulozi nekritičkog i neodgovornog propagandnog sredstva.

DIZAJN INSTITUCIONALNIH ARANŽMANA – OKVIR, ALI I PREDMET PLANIRANJA

Sledeći diskusiju o institucijama u sociologiji, ekonomiji i političkim naukama, i u teoriji planiranja se od devedesetih godina 20. veka smatra da dizajn i promena institucija utiču na planiranje, te da se iste mogu smatrati i predmetom planiranja. Pored pitanja formalnih (norme i pravila) i neformalnih (vrednosti, konvencije i obrasci ponašanja) institucija, diskutuje se i o principima i načinima njihove promene (dizajn versus evolucija). Po Healey (1997; 2002) i Innes (1995), utemeljivačima kolaborativnog modela planiranja, dizajn sistema institucija oličenog u vidu organizacione strukture, pravila i mehanizama za njihovu realizaciju, u okviru kog se realizuje određena aktivnost (npr. upravljanje, planiranje, zaštita zdravlja, i slično) utiče na uspešnost i kvalitet delovanja aktera i njihovog upravljanja promenama. Po njihovom mišljenju, kolaborativno planiranje se može realizovati u okviru institucionalnih aranžmana koji su dovoljno fleksibilni da omoguće prilagođavanje i adaptaciju planerske prakse konkretnom razvojnom kontekstu. Stoga je za potrebe razumevanja odnosa institucionalnog aranžmana u kome se javni interes u planiranju utvrđuje i ostvaruje, neophodno razumeti proces institucionalizacije, način i uslove promene institucionalnih aranžmana.

Po North-u (1992), utemeljivaču (neo)institucionalne teorije, svrha institucija je da oblikuju i strukturiraju interakcije i razmenu između ljudi u političkom, društvenom ili ekonomskom smislu. Ovom definicijom on obuhvata formalna pravila i mehanizme za njihovo sprovođenje⁶. U procesu njihovog utvrđivanja mora se poštovati osnovni princip usklađenosti s odnosima koji vladaju u konkretnom društvu. Razvoj određene teritorije primeren konkretnom razvojnom kontekstu određen je institucijama koje su kontekstualno

(Re)definisane pojmove / Kolaborativni pristup za utvrđivanje i odbranu javnog interesa u neoliberalnom, politizovanom i polarizovanom urbanom pejzažu

6 – Svako formalno pravilo može biti delimično podržano i dopunjeno ili pak biti u suprotnosti s neformalnim pravilima u formi tabua, običaja, tradicije, kodeksa ponašanja, rutine, konvencije i sl. (Voigt (2007, str. 7) smatra da je u definiciji važno naglasiti razliku između formalnih i neformalnih pravila, ali i između pravila i mehanizama za sprovođenje i primenu. Pravila se koriste da bi se obezbedio red, predvidljivost i ponavljanje proizvodnje relacija, akcija ili stanja. Pravilima se definiše šta je obavezno, zabranjeno ili dozvoljeno. Pravila moraju biti opštepoznata, odnosno privatna pravila se ne priznaju. Pravila su rezultat ljudske akcije, ali ne nastaju obavezno u deliberativnom procesu.

uslovljene. Vrednosti, pravila i norme se ne mogu uvoziti i prenositi iz konteksta u kontekst uz očekivanja da će se proizvesti isti efekti. U tom smislu se može razumeti razlog neuspešne primene velikog broja zakonskih i organizacionih rešenja koja su u poslednje dve decenije „uvezana” bez kritičke analize i prilagođavanja lokalnom kontekstu iz EU. Samo specifične institucije koji odgovaraju datom društvu, mogu predstavljati osnov uspešnog upravljanja (prostornim) razvojem.

Po Healey (1997; 1999), kolaborativni model karakteriše institucionalni aranžman koji omogućava ispoljavanje širokog raspona interesa koje ljudi imaju u odnosu na lokalno okruženje i razlitite načine njihove odbrane i uključivanja u razvojne politike. Ovakav aranžman omogućava njihovu vidljivost i bolje (međusobno) razumevanje, što bi trebalo da bude doprinos prevazilaženju odnosa moći. Odnosi moći su sastavni deo svake društvene prakse i strukturiraju odnose u procesima kreiranja svih javnih politika. Omogućavanje različitim akterima da uzmu učešće, daju svoj glas, mobilišu snage i učine kolektivan napor, predstavlja osnov za deliberaciju i promenu načina razmišljanja. Giddens (1984) smatra da su akteri (eng. *agents*) u mogućnosti da delovanjem (eng. *agency*) menjaju strukturu, odnosno set pravila i resursa koji omogućavaju produkciju i reprodukciju društvenih sistema, a koje ljudi uglavnom rutinski preuzimaju i prenose nesvesni njihove promenljivosti. U tom slučaju, dolazi do inoviranja strukture (Schneekloth & Shibley, 1993, str. 138), odnosno, akteri svojim delovanjem, menjanjem ponašanja, politika ili procesa menjaju uslove i okvire u kojima deluju.

Urbanističke prakse se odvijaju u prilično definisanim i ograničenim uslovima, pa se profesionalci često osećaju prinuđenim da igraju u okviru ustanovljenih i organizovanih rutina (Healey, 1997). Odluke o mogućnostima, načinima i svrsi korišćenja resursa određene teritorije donose se na različite načine i donose ih različite institucije sistema. Korišćenje nekih je definisano legislativom, nekih odlukama suda, a neke su odluke prepuštene tržištu. Neke se donose na lokalnom, neke na regionalnom, a neke na državnom nivou upravljanja. Sve te različite organizacije nose neki deo odgovornosti za korišćenje resursa i imaju svoja saznanja, te stoga i koncepte njihovog razvoja. Bilo koji nivo planskih odluka koje se tiču tih resursa moraju da uključe bar nekoliko takvih institucija, odnosno da budu bazirane na setu različitih uslova. Tako se može desiti da se o korišćenju nekog zemljišta stara više legitimnih institucija, kao i da često nije baš jasno koja institucija ima ključnu ulogu u donošenju odluke. Planerske institucije, koje su zadužene za formulisanje planskih odluka stoga se često nalaze u dugotrajnim, višestrukim rundama zahteva, primedbi i odobrenja, gde se plansko rešenje sve više oblikuje mnoštvom često menjanih, međusobno neusklađenih, čak i nesprovodljivih pravila, a sve manje procesom koji omogućava iznošenje, poređenje i diskusiju različitih stavova, zahteva, ideja i koncepta od značaja za datu teritoriju u datom kontekstu.

Suočeno sa sve kompleksnijim razvojnim problemima, urbanističko i prostorno planiranje u Srbiji pokazuje sve veću nemoć oličenu u rastućem broju eskaliranih

70

U potrazi za javnim interesom: dometi urbanizma

71

(Re)definisanje pojmova / Kolaborativni pristup za utvrđivanje i odbranu javnog interesa u neoliberalnom, politizovanom i polarizovanom urbanom pejzažu

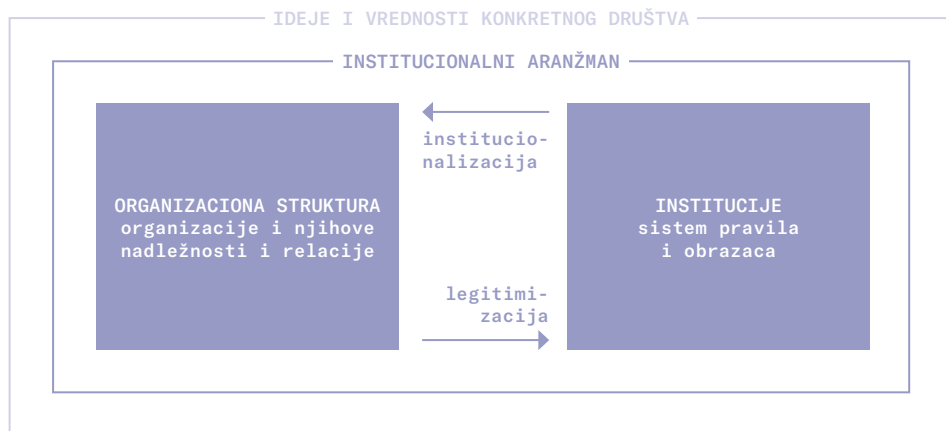
konflikata. Pozicija i uloga urbanista u procesima upravljanja prostornim razvojem u formalnim procedurama su i dalje značajne, ali njihov realni uticaj na odlučivanje postaje sve manji (Slavković, Maruna, Milovanović Rodić, & Radovanović, 2020). Oslanjajući se na prethodna teorijska razmatranja, ali i poučeni iskustvima sve brojnijih građanskih inicijativa okupljenih u borbi sa različitim tipovima vidljivih i nevidljivih moći, koji dominiraju javnim diskursom, želimo da istaknemo da i građani i urbanisti, kao partneri u procesu formulisanja i odbrane javnog interesa, predstavljaju „transformativne sile i snage” koje mogu menjati strukturu – pravila i tokove resursa – u kojoj delujemo. Takva akcija zahteva promenu percepcije sopstvene uloge u datoj strukturi, odnosno pretpostavlja promene u načinu razmišljanja i setu vrednosti. Važno je naglasiti da svakodnevna praksa predstavlja ključno mesto za mobilizaciju i unošenje promena.

U nastavku se bavimo logikom i procesom promena institucionalnih aranžmana, sa ciljem ukazivanja, pre svega profesionalnoj javnosti, na važnost dveju ključnih karakteristika uspešnih transformacija sistema: autentičnost i kontinuitet.

KONTINUIRANA ADAPTACIJA (UMESTO UVOZA) INSTITUCIONALNIH ARANŽMANA

Institucije su promenljive i mogu se menjati inkrementalno i diskontinualno (Janićijević, 2014). North (1992) smatra da je uspešna transformacija institucionalnog sistema jednog društva samo ona koja se odvija u kontinuiranom procesu adaptacije promenama u okruženju tog društva. Osnovna teza je da se takav institucionalni aranžman zasniva na idejama i vrednostima specifičnim za konkretno društvo, koje se „kondenzuju” u specifične institucije (sistem pravila i obazaca), kojima se od tada pa nadalje utvrđuje legitimnost (poželjnost, prihvatljivost i adekvatnost) organizacione strukture, odnosno njihovih odluka, ponašanja, načina rada i slično (Janićijević, 2008).

Sistem pravila i obrazaca se definiše na tri nivoa: (a) regulativnom – propisano, npr. zakoni, podzakonska akta, statuti, odluke, i slično, (b) normativnom – preporučeno i poželjno, npr. profesionalni standardi i obrasci rada i (c) kulturno-kognitivnom – proizlazi iz kulturološkog i istorijskog konteksta zajednice, tiče se morala, dominantnih vrednosti, verovanja, mentaliteta (Janićijević, 2014). To znači da u istom regulativnom okruženju, usled različitih normativnih ili kulturno-kognitivnih segmenata, mogu nastati različiti

Slika 2
Institucionalni aranžman: odnos organizacione strukture i institucija kao „koherentan model spregnutih ideja i struktura – ideje legitimizuju strukturu, a struktura institucionalizuje ideje“ (prema Janičević, 2008, preuzeto iz Milovanović Rodić, 2013)

načini organizacije, način i efekti rada. Ključna poenta je da svaka propisana promena (regulativni nivo) zavisi od kapaciteta, odnosno znanja, veština i obrazaca rada (normativni nivo) i volje, razumevanja i saglasnosti s promenom (kognitivni nivo) onih pojedinaca i organizacija koji te promene treba da realizuju (Milovanović Rodić, 2013).

Buitelaar, Lagendijk & Jacobs (2007) smatraju da:

- Institucije zavise od „pređenog puta“, te je za upravljanje njihovim razvojem neophodno poznavati i razumeti istorijski kontekst. Institucionalni put (eng. *institutional path*) predstavlja svojevrsnu bazu znanja i generiše efekat učenja (eng. *learning effects*). To znači da su obim i domet institucija determinisani prethodnim pređenim putem, iskustvom, mestom i geopolitičkim karakteristikama;
- Institucije imaju kulturološki značaj i same predstavljaju vrednost. Obezbjeđuju značenje i smisao, predstavljaju referentni okvir koji pomaže u orijentaciji i usmeravanju ponašanja. Promene institucija nisu određene samo tehničkom, već i društvenom racionalnošću koja se zasniva na interpretacijama i vrednostima. Prihvaćene institucije su one koje su društveno adekvatne i legitimne (March & Olsen, 1989);
- Institucije evoluiraju i razvijaju se kroz kontinuirane promene u potrazi za efikasnijim varijetetom. Međutim, u slučaju nesaglasnosti s interesima moći, bez obzira na to da li su same institucije efikasne ili ne, one će biti

72

U potrazi za javnim interesom: dometi urbanizma

73

(Re)definisanje pojmova / Kolaborativni pristup za utvrđivanje i odbranu javnog interesa u neoliberalnom, politizovanom i polarizovanom urbanom pejzažu

ukinute. Stoga je razvoj institucija potrebno posmatrati i iz političke perspektive;

- Razumevanje da isključivo moćni akteri, usled asimetrije moći, mogu da menjaju i manipulišu pravilima igre, nije u potpunosti tačno. Dešavanja u novijoj istoriji, naročito zapadnog sveta, pokazuju da se uprkos tome procesi demokratizacije i društvene emancipacije dešavaju upravo zahvaljujući akterima koji su akcije pokrenuli s društvenih margina.

Promena institucionalnih aranžmana (slika 3) najčešće nastaje usled spoljnih faktora⁷, ali promene mogu biti i interno generisane i pokrenute (Burch et al. prema Buitelaar, Lagendijk, Jacobs, 2007). Akumulacija pritiska unutar ili izvan sistema, uz postojanje predloga za institucionalni redizajn i kritične mase ljudi koja u njega veruje, može proizvesti inkrementalne promene (Buitelaar, Lagendijk, & Jacobs, 2007, str. 18). Kritični momenat za promene nastaje kad se dostigne kritična masa pritiska zbog koje se postojeća institucionalna struktura preispituje i otvara prostor za nova rešenja. Ukoliko se prilika iskoristi i promena se desi, kritični momenat se pretvara u kritično raskršće koje označava mesto razdvajanja između starog i novog obrasca. Veoma je važno razumeti: (a) da kritični momenat ne mora da postane i kritično raskršće i (b) šta su elementi koji utiču da kritični momenat postane raskršće. U model institucionalnih promena Buitelaar, Lagendijk & Jacobs (2007) uvode pojmove kritičnih uslova. Kritični uslov za realizaciju promena jeste situacija u kojoj dolazi do preklapanja tri razvojna toka/komponente: (a) percipirani su društveni problemi koji se smatraju važnim, (b) institucionalna rešenja se mogu sagledati i (c) postoji političko odobrenje i spremnost za akciju.

Brojne su ilustracije institucionalnih promena koje nisu generisane usled preklapanja sva tri toka i koje su se usled nedostatka neke od navedenih elemenata pokazale kao nefunkcionalne i neadekvatne za naš razvojni kontekst. Prostorni razvoj naših gradova sve češće predstavlja konfliktno polje krajnje suprotstavljenih pozicija, izoštrjenih specifičnim perspektivama iz kojih nastupaju različite društvene grupe. Konflikti interesa predstavljaju ključnu karakteristiku modernog društva, ali mogu biti destruktivni po zajednice ukoliko društvo ne razvije instrumente za upravljanje konfliktima. Manifestacije nesposobnosti sistema da upravlja (prostornim) razvojem, da balansira konfliktne interese pomoću efikasnih instrumenata za sprečavanje njihove eskalacije, mogu se videti na različitim prostornim nivoima. U publikaciji *Ka kolaborativnom planiranju prostornog razvoja: integralni urba-*

7 – Naročito u krizama, kao što su one izazvane klimatskim promenama, ratovima, prirodnim katastrofama i slično. U spoljne faktore spada i prilagođavanje našeg regulatornog okvira i organizacione strukture usled procesa pridruživanja Evropskoj uniji.

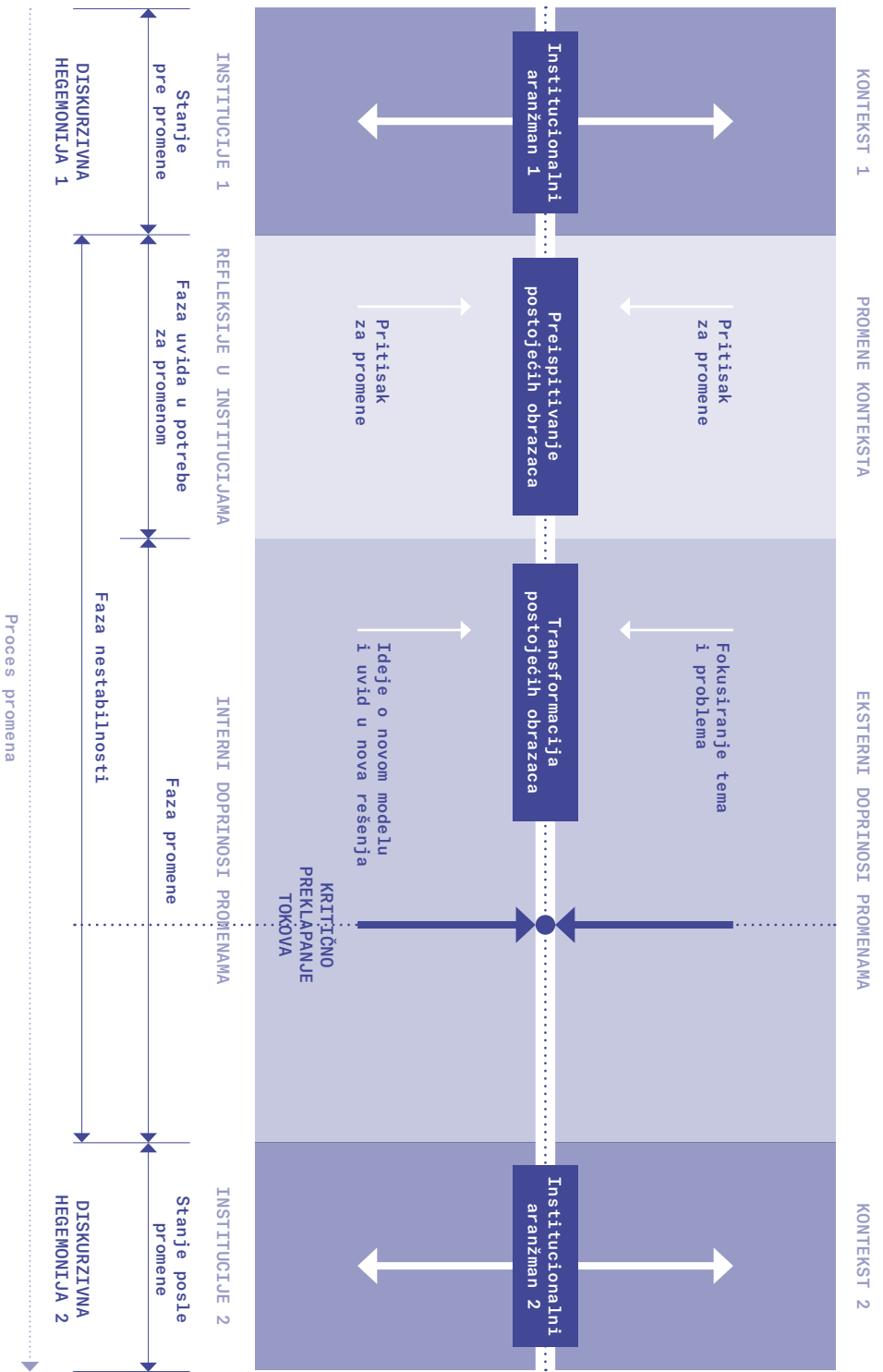
nizam (Slavković, Maruna, Milovanović Rodić, & Radovanović, 2020, str. 22-22) predstavljeni su rezultati integralne analize pet primera procesa planiranja i izgradnje u Beogradu koji ilustruju neadekvatnost različitih tipova institucionalnih rešenja za upravljanje razvojem gradova:

- **Park prijateljstva – Ušće.** Uvođenje novih instituta u proces planiranja, u ovom slučaju neformalnih instrumenata formulisanih u netransparentnim i procedurama paralelnim s planerskim procedurama, te time i van doma i uticaja stručne i šire javnosti. Formalno plansko rešenje je zasnovano na Strategiji razvoja prostora parka „People’s Park”, koju je izradio arhitektonski biro Gehl iz Kopenhagena. Nejasne su i netransparentne procedure izbora projektanta, ali što je još značajnije, i sadržaj, autori i način formulisanja programa na osnovu kog je projektantski tim izradio rešenje;
- **Spalionica otpada u Vinči.** Izbor tehnološkog rešenja tretmana i odlaganja komunalnog otpada je, u procesu uspostavljanja javno-privatnog partnerstva, prepušten potencijalnim privatnim partnerima primenom novog instituta tzv. Konkurentnog dijaloga uprkos postojanju zvaničnih strateških dokumenata i važećih urbanističkih planova koji su propisivali primenu drugih, čistijih tehnologija. Time je privatni partner, koji je u paralelnoj i regularnoj proceduri dobio status povlašćenog proizvođača energije (još jedan institut koji je bez javne rasprave uveden, možda pre „uvezen” u sistem energetske politike i koji je proizveo izuzetno štetne posledice, najočiglednije prilikom izgradnje derivacionih mini-hidroelektrana) dobio dodatno povoljniju poziciju na tržištu na račun javnog zdravlja, životne sredine, prirode i građana;
- **Makiško polje.** Transformacija prostora u kontekstu kolizije dva suprotstavljena sistema vrednosti, odnosno dva razvojna opredeljenja – s jedne strane, sužavanje uže zone sanitarne zaštite makiškog vodoizvorišta zarad intenzivne urbanizacije tog područja, a s druge intenziviranje oslanjanja na ovo vodoizvorište i porast ulaganja u postrojenja za preradu vode. Primer karakteriše netransparentna procedura odlučivanja, bez suštinske javne diskusije o razlozima, kratkoročnim i dugoročnim efektima, kao i preduslovima za promene, ne samo od značaja za planska rešenja, već i za čitav set instituta u okviru zakonskih rešenja, gradskih propisa i strateških prioriteta koji su direktno i indirektno u vezi s teritorijom (npr. privatizacija vodoprivrednih preduzeća);
- **„Voždove Kapije” i „Stepa Stepanović”.** Predstavljaju ilustraciju posledica nedoslednosti u primeni urbanističkih standarda i uvođenja novih obrazaca izgradnje/stanovanja/korišćenja prostora na istoj teritoriji i to u toku realizacije stambenih kompleksa. Promene su značajno uticale na kvalitet života i vrednost nekretnina i pitanje je da li bi se njihovi vlasnici

75 (Re)definisanje pojmova / Kolaborativni pristup za utvrđivanje i odbranu javnog interesa u neoliberalnom, politizovanom i polarizovanom urbanom pejzažu

74 U potrazi za javnim interesom: dometi urbanizma

Slika 3 Proces i uslovi autentične adaptacije institucionalnih aranžmana promenama razvojnog konteksta. Adaptirana shema Buitelaar, Lagendijk & Jacobs (2007, str. 908)

opredelili za njih da su pre kupovine znali da se planirano i obećano/ugovoreno neće realizovati. Pravna (ne)sigurnost instituta stečenih i ugovornih prava vlasnika izgrađenih stanova je proizvela različite vidove sukoba, od protesta i primene fizičke sile, do onih sa sudskim epilogom.

Analize studija slučaja ukazale su na probleme ubrzane i međusobno neusklađene promene seta zakona i njihovih podzakonskih akata, ali i gradskih propisa i planskih dokumenata; paralelnog odvijanja više međusobno nezavisnih upravljačkih i planskih procesa; postojanja velikog broja institucija nejasnih ili preklapajućih nadležnosti; porasta netransparentnosti i odsustva mogućnosti pristupa relevantnim dokumentima od značaja za razumevanje slučaja.

U nastavku predstavljamo karakteristike kolaborativnog pristupa (planiranja i upravljanja razvojem grada) jer smatramo da kolaborativni procesi mogu obezbediti transformaciju institucionalnih aranžmana primerenih potrebama i prilikama konkretne zajednice (društva). Kolaborativni procesi omogućavaju formulisanje autentičnih rešenja, ali i učenje i transformaciju stavova i sistema vrednosti svih uključenih, što predstavlja ključni preduslov uspešnosti (efikasnosti i efektivnosti) primene novoformiranih institucija.

KOLABORATIVNI DIZAJN INSTITUCIJA ZA UTVRĐIVANJE I ODBRANU JAVNOG INTERESA

Kolaborativni pristup planiranju razvoja (grada) predstavlja poslednjih decenija predmet intenzivne diskusije, kritike, preispitivanja i promocije u profesionalnoj naučnoj i stručnoj javnosti. Ideju institucionalizovane saradnje i sporazumevanja u procesima donošenja i implementacije odluka u kontekstu rastućih i mnogobrojnih konflikata, prigrlili su i teoretičari i praktičari planiranja, ali i uprave. Predstavlja simbiozu: (a) modela kolaborativne *prakse planiranja* zasnovanom na razumevanju da veći broj aktera udruženo radi i investira resurse u zajedničkom procesu donošenja i implementiranja odluka i (b) komunikativne *teorije planiranja* kao dominantne (ali ne i jedine) proceduralne teorije. Argumenti i motivi su mnogi, i generišu se iz filozofskog, praktičnog i političko-ideološkog polja.

Smatra se da je Arnstajnova (Arnstein, 1969) diskusija o različitim tipovima i formama donošenja odluka predstavljala prethodnicu i provokaciju za razvoj kolaborativnog pristupa planiranju. Osamdesetih i devedesetih godina

76

U potrazi za javnim interesom: dometi urbanizma

77

(Re)definisane pojmove / Kolaborativni pristup za utvrđivanje i odbranu javnog interesa u neoliberalnom, politizovanom i polarizovanom urbanom pejzažu

dvadesetog veka mnogi teoretičari planiranja bave se definisanjem teorijskog osnova takvom pristupu planiranju. Najznačajniji su John Friedmann (1989) John Forester (1989), Tore Sager (1994), Judy Innes (1995; 2010) i Patsy Healey (1997; 2010) koji su oslanjajući se na radove Gidensa i Habermasa formulisali teoriju komunikativnog planiranja.

Ključni principi teorije komunikativnog planiranja (Healy, 1992, str. 154-155; Tewdwr-Jones & Allmendinger, 1998, str. 1976) jesu:

- Planiranje je interaktivni i interpretativni proces;
  - Planiranje se odvija u zajednicama raznolikih i fluidnih diskursa;
  - Zahtevaju se metodi koji omogućavaju interpersonalnu i interkulturalnu diskusiju;
  - Fokus je na procesu otvorenom za javnu raspravu u kome se problemi, strategije, taktike i vrednosti identifikuju, diskutuju i unapređuju i u kome postoji medijacija konflikata;
  - Zahtevaju se različite forme i tipovi planskih rešenja-produkata;
- Kod učesnika u procesu planiranja razvija se reflektivni kapacitet koji omogućava vrednovanje i revrednovanje;
- Strateški diskursi su otvoreni tako da se omogućava uključivanje svih zainteresovanih strana koje zauzvrat generišu nove planerske diskurse;
  - Akteri u javnoj raspravi razmenjuju znanja i razumeju nove relacije i vrednosti;
  - Učesnici su sposobni da saraduju u procesu menjanja postojećeg;
  - Učesnici se ohrabruju da traže načine za ostvarivanje, a ne samo definisanje liste ciljeva.

Pristup se oslanja na reflektivni ili interpretativni modernizam, po kome se slika sveta kreira, a stoga i menja (modernizuje) u interakciji više subjekata, gde svaka pojedinačna slika biva promenjena, potvrđena ili opovrgnuta u interakciji s ostalim pojedinačnim. Interpretativni pristup podrazumeva „da pojedinac nije izolovan od ostalih i živi u kompleksnoj mreži društvenih odnosa”. Na taj način se „način razmišljanja, organizovanja i življenja razvija, transformiše, održava i reprodukuje”, a „tehničko i naučno znanje 'udružuje' s moralnim principima i moralnim odgovorima i formira ono što zovemo praktična svest i zdrava pamet”, odnosno lokalno znanje, kome pristupamo i koje mobilizujemo u kolaborativnim procesima (Geertz, 1983 i Latour, 1987 u Healey, 1997, str. 44).

U kontekstu planiranja racionalno više nije ono što političke i ekonomske elite smatraju racionalnim, te istraženim, izraženim i proverenim sistemom naučno-tehnoloških kriterijuma, već se mora potvrditi i u interakciji s datim

društvenim kontekstom. Proces donošenja odluka mora da bude inkluzivan, odnosno sposoban da prihvati različitosti i omogući uključivanje i „ne-naučnih” varijabli. Potraga za načinom stvaranja inkluzivne javne sfere u kojoj se odvija debata različitih zainteresovanih aktera (različitih sistema vrednosti i interesa) i na osnovu debate zajednički ustanovljava zajednički stav/odluka, oslanja se na Habermasovu teoriju komunikativnog delovanja (na nemačkom 1981, engleska izdanja 1984, 1987) i Giddens-ovu strukturalnu teoriju (1984).

Po Habermasovoj teoriji komunikativnog delovanja interakcija više aktera sa ciljem rešavanja problema i usklađivanja njihovih pojedinačnih „planova delatnosti” predstavlja „društveno delanje”. Proces u kome je komunikacija izvor društvene integracije radi usklađivanja delovanja, dostizanje sporazuma i konsenzusa, predstavlja komunikativnu akciju koju karakteriše da: (a) učesnici učestvuju dobrovoljno, (b) učesnici imaju želju da se sporazumeju, a (c) uspešnom se smatra ona u kojoj je dostignut sporazum (Prokopijević, 1989).

Po Gidensu (1984) društvo se kontinualno razvija kao produkt dijalektičkih tenzija između strukture – spektra strukturnih sila i aktivnih, kreativnih snaga „ljudske agencije – agenata”. U stalnoj interakciji, oni se međusobno konstituišu. Po Gidensu, nikad nismo izolovani ili autonomni, ma koliko nam se to nekad činilo da jesmo. Sebe, odnosno doživljaj sebe, kreiramo u interakciji s ostalima i prirodom. Mi smo rođeni i proživljavamo život u mnoštvu društvenih odnosa. Na taj način se povezujemo s istorijom i geografijom određenog mesta i vremena, koji određuju naše materijalne i konceptualne resurse i iskustvo. Na taj način, naši individualni identiteti i društveni odnosi bivaju strukturirani onim što se desilo pre, a mi bivamo uklopljeni i ugrađeni u strukturu. Ova prošlost predstavlja aktivnu silu ispunjenu implicitnim ili eksplicitnim principima o tome na koji način i ko bi trebalo da dobija određene stvari. Ta prošlost, odnosno sila, prenosi i odnose moći iz jednog u drugi period i to kao: (a) moć koja utiče na formiranje pravila ponašanja i (b) moć nad tokovima materijalnih resursa. Ove strukture su apstraktne i u svakodnevnom životu mi najčešće živimo i radimo unutar njih smatrajući njihove manifestacije rutinom, odnosno uobičajenim načinom na koji obavljamo stvari. Ključni princip Gidensove strukturalne teorije jeste da postoji povratna veza između strukture i delovanja (agencije), gde ljudi imaju potencijal da menjaju sile, ali samo ukoliko su u mogućnosti da sagledaju sopstvenu poziciju unutar strukture. Po teoriji strukturiranja mi kreiramo istoriju, ne samo kroz akcije svešnjog i planiranog otpora, već u svakodnevici. Stoga planeri u svojoj svakodnevnoj praksi imaju mogućnost da menjaju odnose moći. Svakoga dana smo u praksi planiranja u prilici da biramo da li da sledimo pravila ili da ih menjamo.

Konceptcija deliberativne demokratije bazira se na Habermasovoj „univerzalnoj komunikativnoj zajednici” i predstavlja dominantnu teoriju demokratije,

78

U potrazi za javnim interesom: dometi urbanizma

79

(Re)definisane pojmove / Kolaborativni pristup za utvrđivanje i odbranu javnog interesa u neoliberalnom, politizovanom i polarizovanom urbanom pejzažu

koja ima svoju praktičnu primenu i posledice u praksi. Ključno obeležje ovog pristupa je da se racionalnost realizuje u argumentativnoj raspravi, koja omogućava promenu individualnih stavova nakon razumevanja i opravdanih razloga u prilog neke drugačije politike ili koncepcije. Javna rasprava se smatra osnovnim kriterijumom za ocenu legitimnosti javnih odluka, odnosno onih koje se tiču opšteg dobra, pri čemu se teži dostizanju konsenzusa date zajednice. Teoretičari deliberativne demokratije smatraju da se ovaj ideal mora prilagoditi uslovima u kojima se ostvaruje, te da se moraju osmisliti mehanizmi i procedure uz pomoć kojih je moguće obaviti glasanje kome je prethodio proces deliberacije, odnosno iznošenja argumenata u prilog onoga što je opšte dobro, a što može imati suštinski uticaj na sam ishod glasanja. Građani posle tog čina imaju informisane preferencije, koje su formirane nakon procesa promišljanja i zaključivanja na osnovu rasprave u kojoj se iznose razlozi koji su prihvatljivi za sve građane (Mladenović, 2008, str. 226-235).

ZAKLJUČAK

Mnogobrojni konflikti koji karakterišu intenzivnu izgradnju i urbanizaciju u Srbiji danas probudili su zainteresovanost šire javnosti za procese kreiranja prostornih politika. U fokus razmatranja je dospelo koncept javnog interesa, pitanje načina na koji se on kreira i iznad svega preispitivanje legitimiteta za njegovo utvrđivanje. To je dalje otvorilo čitav niz pitanja u domenu prostornog razvoja, od kojih su se kao najvažnija izdvojila: (a) pitanje pozicije, uloge i odnosa između zainteresovanih strana, (b) razmatranje strukture moći u procesima donošenja odluka i (c) određivanje stepena učešća građana u procesima kreiranja prostornih politika. Odgovori na ova pitanja ujedno predstavljaju polazne osnove za redizajn i osnaživanje aktuelnog institucionalnog sistema prostornog razvoja.

Ideološki narativ koji je stvoren u Srbiji nakon 2000. godine, prihvatanjem demokratskog društvenog uređenja i tržišne ekonomije kao glavnog razvojnog okvira, uspostavio je novu logiku distribucije prava nad korišćenjem zemljišta i izgradnjom. Pokrenut je proces transformacije institucionalnog okvira i, posledično, promene tradicionalnih praksi kreiranja prostornih politika. Međutim, period postsocijalističke tranzicije pokrenuo je i proces tražanja za ideološkim okvirom, usled čega je transformacija institucija i praksi ostala nedorečena, bez jasnog uporišta i samim tim oslabljena za rad u okviru pripadajućih nadležnosti. Formalno, stvoreni su preduslovi za napuštanje

koncepta vladanja i prelazak na koncept upravljanja (*from government to governance*), ali se glavni oslonci novog koncepta nisu uspostavili, što je proizvelo ambijent u kome se kreiranje prostornih politika odvija u politizovanom i polarizovanom ideološkom pejzažu.

Odlike takvog sistema se jasno mogu pratiti kroz praksu uvođenja novih razvojnih instrumenata koji suštinski menjaju ustaljene tradicije planiranja. Novim instrumentima se odlučivanje o razvojnim politikama premešta iz domena stručne ekspertize u domen politički vođenih procesa. Područje u okviru kog se dešava odlučivanje odlikuju netransparentnost i isključivost, a ishodi koje produkuje stvaraju nedoumicu oko interesa koji se donetim odlukama promovišu. Odsustvo javne arene u okviru koje bi se kreirale prostorne politike otvara pitanje legitimiteta javnog interesa iskazanog u usvojenim dokumentima.

Jasno je da tradicionalne planerske, ali i upravljačke prakse moraju uspostaviti nove institucionalne aranžmane koji bi bili u stanju da se na adekvatan način suoče sa stvorenim izazovima. Nije moguće preuzeti iskustva uspešnih sistema, već je neophodno sagledati lokalni kontekst, pokrenuti proces kritičkog sagledavanja i adaptacije postojećih institucionalnih rešenja u skladu s istorijskim putem i raspoloživim resursima. Glavna konceptualna uporišta na tom putu su sledeća:

- Planiranje je kontekstualna delatnost – može se menjati samo ukoliko se razume (društveni, ekonomski, istorijski, institucionalni, geografski, kulturološki, politički i drugi) kontekst u kome se primenjuje;
- Od institucionalnog aranžmana (opšteg i specifičnog – u oblasti nacionalnog i lokalnog planiranja), usklađenosti regulatornog, normativnog i kulturno-kognitivnog nivoa institucija, kao i kompetencija uprava i planera, zavisi uspešnost i kvalitet planiranja, odnosno upravljanja promenama;
- Dizajn institucionalnog aranžmana je predmet rada planera;
- Planiranje je interdisciplinarna delatnost koja uspostavlja vezu između različitih disciplina, aktera, nivoa, sektora i instrumenata upravljanja razvojem u procesu formulisanja i implementacije održivih rešenja za razvoj zajednica, gradova i regiona;
- Planeri moraju da budu osposobljeni za sintezu lokalnih i globalnih znanja, kritičko sagledavanje karakteristika aktuelne planerske prakse i njihovu adaptaciju u skladu s kritičkom analizom tuđih iskustava na lokalnom i globalnom nivou, te iz njih, generisanih novih saznanja, ideja i tipova rešenja (Milovanović Rodić, Đorđević, & Mićanović, 2021).

Planska, odnosno upravljačka paradigma, dominantna u demokratskim društvima, koja promoviše uspostavljanje javne arene za formulisanje javnog

interesa kroz društveni konsenzus jeste kolaborativni pristup. Zasniva se na uvažavanju legitimiteta interesa svih društvenih grupa koje kroz komunikaciju i saradnju dolaze do zajedničkog dogovora oko razvojnih politika. U osnovi kolaborativnog pristupa je konflikt kao pokazatelj raznolikosti u interesima zainteresovanih strana, i shodno tome čitav niz novih formi i mehanizama za njegovu artikulaciju, ostvarivanje i usklađivanje (Petovar, 2003). Iako prihvaćen kao univerzalna paradigma u moru „visoke fragmentiranosti i raznolikosti teorija”, kolaborativni pristup zahteva razvoj i operacionalizaciju u skladu s vrednostima društva u kome se primenjuje. Metodološki postupci, metode i tehnike moraju se kritički promišljati u skladu s ideološkim kontekstom i adaptirati prema specifičnostima lokalnih planerskih i upravljačkih praksi, kako bi se prevazišle opasnosti šablonizovane i rutinske primene stranih modela, koje u krajnjem ishodu dovode do neefikasnih rešenja i postaju same sebi svrha (Bognar, 2008). Javna sfera, kao dominantni poligon za izgradnju društvenog konsenzusa, zahteva promišljanje odgovarajućih modaliteta komunikacije unutar nje. Cilj je stvaranje uslova za zajedničko razumevanje problema, kao preduslova za efektivno učešće i utvrđivanje javnog interesa. Uspostavljanje javne sfere bez stvarne komunikacije predstavlja samo prostor spektakla u kome je simulakrum svemoćan, a učesnike svodi na posmatračke spektakla demokratije – simulakruma (Bodrijar, 1991).

Literatura

- Alexander, E. R. (2002). The Public Interest in Planning: From Legitimation to Substantive Plan Evaluation. *Planning Theory*, 1(3), 226-249.
- Arnstein, S. (1969). A Ladder Of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), str. 216-224.
- Bodrijar, Ž. (1991). *Simulakrumi i simulacija*. Novi Sad: Svetovi.
- Bognar, B. (2008). Stvaralački pristup znanosti. *Metodički ogledi*, 15(1), str. 11-30.
- Boland, P., Bronte, J., & Muir, J. (2017). On the waterfront: neoliberal urbanism and the politics of public benefit. *Cities*, 61, 117-127.
- Buitelaar, E., Lagendijk, A., & Jacobs, W. (2007). A theory of institutional change: Illustrated by Dutch city-provinces and Dutch land policy *Environment and Planning A*, 39(4), str. 891-908.
- Campbell, H., & Marshall, R. (2002). Utilitarianism's Bad Breath? A Re-Evaluation of the Public Interest Justification for Planning. *Planning Theory*, 1(2), str. 163-187.
- Forester, J. (1987). Planning in the Face of Conflict. U R. LeGates, & F. Stout (Urednici), *The City Reader*. London: Routledge. (First edition published in 1996).
- Friedmann, J. (1989). Planning in the Public Domain: Discourse and Praxis. *Journal of Planning Education and Research*, 8(2), str. 128-130.
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society: Outline of Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Habermas, J. (1984). *Reason and the Rationalization of Society, Volume 1 of Theory of Communicative Action*. Boston: Beacon Press.
- Harvey, D. (2003). The Right to the City. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27, str. 939-941.
- Healey, P. (1992). Planning through Debate: The Communicative Turn in Planning Theory. *The Town planning review*, 62(2), 143-162.
- Healey, P. (1997). *Collaborative Planning: Shaping Places in Fragmented Societies*. Vancouver: UBI Press.
- Healey, P. (1999). Institutional Analysis, Communicative Planning, and Shaping Places. *Journal of Planning Education and Research*, 19(2), str. 111-121.
- Healey, P. (2002). On Creating the "City" as a Collective Resource. *Urban Studies*, 39(10), str. 1777-1792.
- Healey, P. (2010). *Making better places : the planning project in the twenty-first century*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire; New York: Palgrave Macmillan.
- Innes, J. (1995). Planning theory's emerging paradigm: communicative action and interactive practice. *Journal of Planning Education and Research*, 14, str. 183-189.
- Innes, J., & Booher, D. (2018). *Planning with Complexity: An Introduction to Collaborative Rationality for Public Policy* (2. izd.). Routledge.
- Janićijević, N. (2008). *Upravljanje organizacionim promenama*. Beograd: Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Kühn, M. (2020). Agonistic planning theory revisited: The planner's role in dealing with conflict. *Planning Theory*. doi:10.1177/14730952-20953201
- Lazarević Bajec, N. (2009). Rational or collaborative model of urban planning in Serbia: Institutional Limitations. *Serbian Architectural Journal*, 1, 81-106.
- Lennon, M. (2017). On 'the subject' of planning's public interest. *Planning Theory*, 16(2), 150-168.
- March, J., & Olsen, J. (2005). Elaborating the "New Institutionalism" (Working Paper, No.11). Center for European studies, University of Oslo. Retrieved 1 3, 2021, from <http://www.cpp.amu.edu.pl/pdf/olsen2.pdf>
- Maruna, M., Čolić, R., & Milovanović Rodić, D. (2018). A New Regulatory Framework as both an Incentive and Constraint to Urban Governance in Serbia. U J.-C. Bolay, T. Maričić, & S. Zeković (Urednici), *A Support to Urban Development Process* (str. 80-108). Belgrade: EPFL & IAUS.
- Milovanović Rodić, D. (2013). *Redefinisanje modela učešća građana u urbanističkom planiranju Srbije u skladu sa komunikativno-kolaborativnom paradigmom*. Beograd: Univerzitet u Beogradu Arhitektonski fakultet.
- Milovanovic Rodic, D. (2015). Local Development Strategies Without Strategic Thinking: Lost U Between Politicians' Games, Administrations' Rigidity And Planner's Depression. *SAJ - Serbian Architectural Journal*, 7(3), 381-400.
- Milovanović Rodić, D., Čolić, R., & Maruna, M. (2018). The Role of University in a Policy Making Process: Introducing Integrated Urban Projects for Effective Urban Governance in Serbia. U E. Anguillari, & B. Dimitrijević (Urednici), *Integrated Urban Planning: Directions, Resources and Territories* (str. 63-80). TU Delft.
- Milovanović Rodić, D., Đorđević, A., & Mićanović, M. (2021). Raznolikost praksi planiranja: pouke iskustva projekata regeneracije VIII i IX okruge u Budimpešt. U A. Jevtić, & B. Drašković (Urednici), *Iskustva i perspektive urbanističkog planiranja sa jednostepenim konceptom plana kao osnovnim*. *Zbornik međunarodnog naučno-stručnog skupa: 17. Letnja škola urbanizma. Vrnjačka banja 10-12. jun 2021* (str. 131-139). Beograd: Udruženje urbanista Srbije.
- Miró, S. (2011). Producing a "Successful City": Neoliberal Urbanism and Gentrification in the Tourist City—The Case of Palma (Majorca). *Urban Studies Research*. doi:10.1155/2011/989676
- Mladenović, I. (2008). Savremene teorije demokratije. *Filozofija i društvo*, 1, str. 217-247.
- Molnar, A. (2003). Civilno društvo. U Đ. Vukadinović, & P. Krstić, *Pojmovnik civilnog društva* (str. 17-57). Beograd: Grupa 484.
- Nikezić, Z. (2001). Putevi povezivanja javnog interesa i preduzetništva u urbanističkom planiranju. U N. Ranđelović, & M. Ralević (Urednici), *Urbani menadžment, urbani marketing i preduzetništvo*. Beograd: UUS.
- North, D. (1992). *Nova institucionalna ekonomija i razvoj*. (M. Nikolić, Trans.) St. Louis: Washington University. Retrieved 2 21, 2021, from <http://www.deu.edu.tr/userweb/sedef.akgungor/Current%20topics%20in%20Turkish%20Economy/north.pdf>
- Paunović, Ž. (Ed.). (2003). *Uloga nevladinih organizacija u demokratskom društvu*. Beograd: Centar za razvoj neprofitnog sektora.
- Peck, J., Theodore, N., & Brenner, N. (2009). Neoliberal urbanism: Models, moments, mutations. *SAIS Review*, XXIX(1), 49-66. *SAIS Review*, XXIX(1), 49-66.
- Petovar, K. (2003). *Urbana sociologija: Naši gradovi između države i građanina*. Beograd: Univerzitet u Beogradu.
- Prokopijević, M. (1989). *Sporazumevanje i racionalnost*. Beograd: Stručna knjiga.
- Sager, T. (1994). *Communicative Planning Theory*. Aldershot: Avebury Technical.
- Sandercock, L. (2020). The Heart of Community Engagement: Practitioner Stories from Across the Globe. *Planning Theory & Practice*, 21(3), 501-504. doi:10.1080/14649357.2020.1769915
- Schneekloth, L., & Shibley, R. (1993). The Practice of Placemaking. *Architecture & Comportement / Architecture & Behaviour*, 9(1), str. 121-144.
- Slavkovic, L., Maruna, M., Milovanovic Rodic, D., & Radovanovic, K. (2020). *Ka kolaborativnom upravljanju razvojem grada: interaktivni urbanizam*. Beograd: Centar za kulturnu dekontaminaciju.
- Tewdwr-Jones, M., & Allmendinger, P. (1998). Deconstructing Communicative Rationality: A Critique of Habermasian Collaborative Planning. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 30(11), str. 1975-1989.
- Voigt, S. (2007). *How (Not) to Measure Institutions*. Retrieved 2 21, 2021, from <http://sitereources.worldbank.org/DEC/Resources/voigtfinal.pdf>
- Vujošević, M. (2003). *Planiranje u postsocijalističkoj političkoj i ekonomskoj tranziciji*. Beograd: IAUS- Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije.
- Vujošević, M. (2004). *Racionalnost, legitimitet i implementacija planskih odluka: Novije teorijske interpretacije i pouke za planiranje u tranziciji*. Beograd: IAUS- Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije.
- Vujošević, M., & Petovar, K. (2006). Javni interes i strategije aktera u urbanističkom i prostornom planiranju. *Sociologija*, XLVIII(4), 357-382.
- Vukadinović, Đ. (2003). Demokratija. U Đ. Vukadinović, & P. Krstić (Urednici), *Pojmovnik civilnog društva* (str. 57-97). Beograd: Grupa 484.
- Zeković, S., & Vujošević, M. (2018). Construction land and urban development policy in Serbia: Impact of key contextual factors. U J.-C. Bolay, T. Maričić, & S. Zeković (Urednici), *A Support to Urban Development Process* (str. 29-50). Belgrade: EPFL & IAUS.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

711(497.11)(082)

U potrazi za javnim interesom : dometi urbanizma / urednice Danijela Milovanović Rodić, Ljubica Slavković, Marija Maruna. - Beograd : Univerzitet u Beogradu, Arhitektonski fakultet, 2022 (Beograd : Standard2). - 178 str. : ilustr. ; 22 cm

"Publikacija realizovana u okviru dugoročnog projekta Centra za kulturnu dekontaminaciju 'Ka kolaborativnom upravljanju' u kooperaciji s Heinrich Böll Stiftung – predstavništvo Beograd, i projekta 'Interaktivni urbanizam: platforma za razumevanje prostornog razvoja'..."
--> prelim. str. - Tiraž 200. - Str. 9-23: Recenzije / Zoran Nikezić, Vladan Đokić, Mina Petrović. - Str. 25-31: Predgovor / Danijela Milovanović Rodić, Ljubica Slavković, Marija Maruna. - Beleška o autorima: str. 167-175. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija uz svaki rad.

ISBN 978-86-7924-283-9

1. Миловановић Родић, Данијела, 1969- [urednik] [autor dodatnog teksta] a) Јавни простори - Стратешко планирање - Србија - Зборници b) Просторно планирање - Србија - Зборници

COBISS.SR-ID 58686217

